

BARBARA KEROVEC
(Zagreb)

ZNAČENJSKO-GRAMATIČKE SLIČNOSTI I RAZLIKE TURSKOG AKUZATIVA I ABLATIVA U PROSTORNIM ZNAČENJIMA

Ključne riječi: turski jezik; semantika padeža; gramatika padeža; akuzativ; ablativ; kategorija prijelaznosti; prostorni odnosi.

0. UVOD

U turkološkoj se lingvističkoj literaturi stavovi o broju turskih padeža nerijetko ne podudaraju, no gotovo se bez iznimke u padeže ubraja njih šest, a to su *apsolutni padež, genitiv, akuzativ, lokativ, dativ i ablativ*¹ (npr. Barjaktarević 1962; Bazin 1968; Lewis 1968; Atabay/Kutluk/Özel 1983; Čaušević 1996; Kornfilt 2000; Banguoğlu 2004).² Predmet proučavanja ovoga rada su akuzativ i ablativ³ koji se prema nekim klasifikacijama utemeljenima na sintaktičko-semantičkim kriterijima (npr. Bazin 1968; Čaušević 1996) svrstavaju u različite kategorije: akuzativ u *gramatičke*, a ablativ u *prostorne* ili *konkretne* padeže. Naime, turski se padeži mogu podijeliti u dvije skupine: (1) one kojima je funkcija

¹ Nazivi im variraju od autora do autora, a ovdje su preuzeti iz Čaušević (1996).

² Göksel i Kerslake (2005: 67) navode pet padeža, isključujući apsolutni padež vjerojatno zato što se on odlikuje nultim nastavkom. Čaušević (1996) među turske padeže ubraja i instrumental i relativ-ekvativ proširujući im broj na osam, međutim naziva ih sekundarnim padežima razlikujući ih od preostalih šest po tome što su oni padeži samo u funkcionalnom smislu, dok sufiksi kojima su morfološki izraženi nisu isključivo dezinencijalni kao kod primarnih padeža (vidi Čaušević 1996: 100-104, 438).

³ Temeljno polazište ovomu radu bio je autoričin doktorski rad *Kognitivnolingvistička analiza prostornih odnosa u turskom i hrvatskom jeziku*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2012.

primarno gramatička (subjektna, predikatna ili objektna), odakle im i naziv “gramatički padeži”, i (2) one kojima je gramatička funkcija potisnuta u drugi plan jer njihovo ispuštanje ne ugrožava smisao u rečenici s obzirom na to da služe za izražavanje raznih vrsta adverbijala. Primjerice Čaušević (1996: 75-76) u prvu skupinu uvrštava apsolutni padež kao padež subjekta i neodređenog objekta, zatim akuzativ kao padež izravnog objekta, tj. dopune izravno prijelaznih glagola, i genitiv, koji također može imati funkciju subjekta⁴. Genitiv i akuzativ kao gramatičke padeže izdvaja i Bazin (1968: 31-32) ističući njihovu funkciju određene dopune (fr. *complément défini*), i to genitiva kao padeža određene imenske dopune (npr. *çoban-in*_{GEN} *ev-i* “kuća pastira”), a akuzativa kao padeža određene glagolske dopune (npr. *ev-i*_{AK} *gördüm* “vidio sam kuću”).⁵ U drugu skupinu padeža (onih kojima je gramatička funkcija potisnuta u drugi plan) i Čaušević i Bazin uvrštavaju *lokativ*, *dativ* i *ablativ*, samo što ih Čaušević naziva *konkretnim* padežima jer služe za izražavanje raznih okolnosti vršenja radnje (prostornih, vremenskih, načinskih, uzročnih, itd.), a Bazin *prostornim* padežima jer, kako navodi, izražavaju bilo stvarne, bilo simbolične prostorne odnose (Bazin 1986: 32). I Čaušević i Bazin u tumačenju padeža iz ove druge skupine pribjegavaju prostornima kao njihovim temeljnim značenjima pomoću kojih je moguće objasniti ona neprostorna ili apstraktnija.⁶ Potvrdu tomu da se lokativu, dativu i ablativu prostorna značenja smatraju temeljnima, iako mogu izražavati i vrlo raznovrsne konkretne i apstraktne odnose, nalazimo i u njihovim turskim nazivima, u čijem se

⁴ Genitiv za razliku od apsolutnog padeža može biti padež subjekta jedino infinitivnih glagolskih formi karakterističnih za turski jezik kojima se izražavaju različiti odnosi zavisnosti kakvi se u indoeuropskim jezicima izražavaju raznim tipovima zavisnih rečenica s finitnim glagolskim oblicima predikata.

⁵ Nasuprot njima, apsolutni je padež prema Bazinu padež neodređene imenske dopune (npr. *çoban*_{APS} *ev-i* “pastirska kuća”) i neodređene glagolske dopune (npr. *bir ev*_{APS} *gördüm* “vidjela sam neku/jednu kuću”). Za razliku od Čauševića, Bazin apsolutni padež ne ubraja izričito u gramatičke padeže, već ga zbog morfološke neobilježnosti, po čemu se razlikuje od ostalih padeža, izdvaja kao zasebnu kategoriju.

⁶ “ABLATIV: Izražava premještanje *počevši* od/sa nekog mjesta, udaljšavanje, izlaženje, polazište, početak/podrijetlo (...) Od značenja *podrijetla* lako se prelazi na značenje uzroka: *susuzluk-tan öldü* “umro je od žeđi” (...) Polazište može biti *vremensko: diinden beri* “od jučer” (...) Ablativ izražava također i *materiju* od koje je neki predmet *načinjen: taş-tan köprü* “most od kamena / kameni most” (...) ablativ izražava *polazišnu točku usporedbe* (“u usporedbi sa”) (...)” (Bazin 1968: 35-36) (Prevela B.K.).

“Iz osnovnog značenja dativa (usmjerenje ili kretanje prema nekom cilju) logičkom su dedukcijom izvedena i brojna druga, koja u svojoj dubinskoj strukturi uvijek impliciraju značenje kretanja bilo u fizičkom bilo u misaono-apstraktnom prostoru.” (Čaušević 1996: 81). Vidi i Čaušević (1996: 87, 90-91).

sastavu nalaze glagolske imenice koje u temeljnom značenju označuju konkretne prostorne aktivnosti, npr.:⁷

- dativ: *yönelme durumu* “padež usmjeravanja”
yaklaşma hali “padež približavanja”
 lokativ: *kalma durumu* “padež ostajanja”
bulunma hali “padež nalaženja”
 ablativ: *çıkma durumu* “padež izlaženja”
uzaklaşma hali “padež udaljavanja”

U prilog činjenici da se trima padežima prostorna značenja smatraju temeljnima ide i Banguoğluovo nazivlje za njih. Naime, on ih naziva *padežima mjesta i pravca* (tur. *yer yön halleri*) jer određuju okolnosti smještanja u prostoru i vremenu (Banguoğlu 2004: 328).

Iako se ubraja u gramatičke, a ne u prostorne padeže, akuzativ u nekim slučajevima ipak može imati prostorno značenje, ali je takva njegova upotreba, za razliku od triju prostornih ili konkretnih padeža, ograničena i neproaktivna. Drugim riječima, on se u prostornim značenjima koristi u vrlo ograničenim leksičko-sintaktičkim okruženjima, i to primarno uz nekoliko u osnovi neprijelaznih glagola kretanja kao što su *inmek* “sići” (1.a.), *tirmanmak* “uspeti se”, “uzverati se” (1.b.) i *çıkma* “izaći” (1.c.), “popeti se” (1.d.):

- (1) a. *Ağır ağır merdivenleri indi.* “Polako je sišao (po) stubama”
 (dosl. “sišao stube”)
 [stuba-PLU-AK sići-PERF:3SG]
 b. *Koşarak turmanıyor merdivenleri.* “Trčeci se penje (po) stubama”
 (dosl. “penje stube”)
 [penjati se-PREZ:3SG stube-PLU-AK]
 c. *Köyü dışarı çıkalım.*⁸ “Izađimo iz sela.” (dosl. “izađimo selo.”)
 [selo-AK van izaći-OPT:1PLU]

⁷ Tumačenje apstraktnijih značenja putem konkretnijih, prostornih, jedna je od temeljnih teorijsko-metodoloških postavki kognitivne lingvistike prema kojoj čovjek u organizaciji i kategoriziranju iskustava teže zamislive i složenije koncepte poima i razumijeva pomoću temeljnijih, lakše zamislivih i jednostavnijih (kakvi su i prostorni koncepti), a što se odražava i u jezičnim strukturama s obzirom na to da su one u sprezi s konceptualnima (vidi npr. Closs-Traugott 1985; Johnson 1987; Lakoff 1987; Langacker 1987; Lakoff i Johnson 1999).

⁸ Upotrebe glagola *çıkma* u značenju “izaći” s akuzativom zanemarivo se rijetko susreću u odnosu na upotrebu istoga glagola s ablativom; npr. umjesto akuzativa u *Köyü_{AK} dışarı çıkalım* iz primjera (1.c) mnogo se češće za označavanje istoga prizora koristi ablativ: *Köyden_{ABL} (dışarı) çıkalım* “Izađimo iz sela”. Pritom se od triju temeljnih značenja ablativa ostvaruje značenje ishodišta, a ne translokalnosti kao u ostalim primjerima pod (1) (o trima temeljnim značenjima ablativa vidi detaljnije u poglavlju 2.).

- d. *Sekerek merdivenleri çıktı.* “Skakućući se popela (po) stubama”
(dosl. “popela stube.”)
[stuba-PLU-AK popeti se-PERF:3SG]

Međutim, u svim se navedenim i njima sličnim primjerima akuzativ može zamijeniti ablativom bez primjetne promjene u značenju (npr. u (1.a.): *Ağır ağır merdivenler-i/-den indi.* “Polako je sišao stubama / po stubama.”), dok zamjena ablativa akuzativom nije uvijek moguća. Primjerice, u trećoj rečenici sljedećeg primjera ablativ nije zamjenjiv akuzativom na način da smisao rečenice ostane isti, dok se u posljednjoj rečenici istog primjera akuzativ može zamijeniti ablativom bez promjene smisla:

- (2) *Candan ve Tuğba önce asansöre koşup çağırma düğmesine bastılar. Ama Candan bekleyerek vakit harcamak istemiyodu. Hadi gel merdivenlerden_{ABL} inelim* (?merdivenler-**i**_{AK} inelim)⁹. *Daha çabuk ineriz gibi geliyor bana, diyerek arkadaşımı çekiştirdi. İki arkadaş merdivenleri_{AK} (merdivenler-**den**_{ABL})¹⁰ koşarak inmeye başladılar.*

“Džandan i Tuba prvo su potrčale do dizala i pritisnule dugme za poziv. Ali Džandan nije htjela gubiti vrijeme čekajući. Povukla je prijateljicu rekavši: “Hajde, dođi, siđimo stubama. Čini mi se da ćemo tako sići brže.” Dvije su prijateljice trčeći počele silaziti stubama.”

Još se s nekim u osnovi neprijelaznim glagolima akuzativ može koristiti u prostornom značenju, kao što su to, primjerice, glagoli *uçmak* “letjeti” ili *atlamak* “skočiti”. Međutim, njegova zamjena ablativom može uzrokovati promjenu u značenju ili barem značenjsku ambivalentnost u rečenici, npr.:

- (3) a. *Uçak Atlantik’i uçtu.* “Avion je preletio Atlantik / (pre)letio preko Atlantika.”
[avion Atlantik-AK letjeti-PERF:3SG]
b. *Uçak Atlantik’ten uçtu.* “Avion je poletio iz/s nekog mjesta u Atlantiku.”
[avion Atlantik-ABL letjeti-PERF:3SG]
c. *Uçak Atlantik üzerinden uçtu.* “Avion je preletio preko Atlantika”
[avion Atlantik prostor iznad-POSV:3SG-ABL letjeti-PERF:3SG]
- (4) a. *Suçlu duvarı atladı.* “Okrivljenik je preskočio (preko) zid(a).”
[okrivljenik zid-**AK** skočiti-PERF:3SG]

⁹ Dodala B.K.

¹⁰ Dodala B.K.

- b. *Suçlu duvardan atladi*. “Okrivljenik je preskočio (preko) zid(a)
/ skočio sa zida.”

[okrivljenik zid-**ABL** skočiti-PERF:3SG]

U rečenici iz (3.b) *Uçak Atlantik'ten uçtu*, u kojoj je akuzativ zamijenjen ablativom, ostvaruje se ishodišno značenje ablativa, a ne translokarno, kao što je to slučaj u primjerima (1.a), (1.b) i (1.d). Prizor označen akuzativnim oblikom u primjeru (3.a) u turskom se jeziku ne može izraziti samostalnim ablativom, već je potrebno uvesti kvazipostpoziciju *üzer-* “prostor iznad” u ablativnom obliku, kao u primjeru (3.c). Iz primjera (4.b) je pak jasno da zamjena akuzativa ablativom uz glagol *atlamak* može dovesti do značenjske nejasnosti ili dvoznačnosti: *duvardan atlamak* može označavati i prizor preskakanja zida (translokarno značenje), ali i prizor skakanja *sa zida* (ishodišno značenje).

U primjerima (2), (3) i (4) zamjena je ablativa akuzativom problematična jer se mijenja smisao rečenica, međutim njihova gramatičnost nije dovedena u pitanje. To se, međutim, ne može reći za slučaj u sljedećem primjeru, odnosno za kontekste u kojima se uz isti glagol uz ablativnu pojavljuje i neka druga mjesna dopuna:

- (5) (...) *o yaşa rağmen merdivenden (*merdiven-i) dama*
turmandığında (...)
[ljestve-ABL krov-DAT popeti se-PROPART-PERF:3SG]

“(...) kad se unatoč svojoj dobi (po) ljestvama popeo na krov (...)”

Iz ovoga i svih dosada navedenih primjera razvidno je, dakle, da međusobna zamjenjivost akuzativa i ablativa može varirati od sasvim prihvatljive (primjer (1)), preko problematične pri kojoj se smisao mijenja ili postaje nejasan (primjeri (2), (3) i (4)), do potpuno neprihvatljive ili negramatične (primjer (5)). Budući da je ablativ primarno prostorni padež, a akuzativ nije, te krećući od pretpostavke da značenja akuzativa i ablativa u kontekstima u kojima su oni međusobno zamjenjivi jesu slična, ali ipak ne i ista, cilj je ovoga rada utvrditi njihove značenjske sličnosti i razlike, odnosno razlike u prostornim aspektima koje ističe jedan, a drugi ne i obratno. Time se ujedno nastoji uputiti na čimbenike koji motiviraju upotrebu jednoga ili drugoga, odnosno onemogućuju ili čine problematičnom upotrebu akuzativa u određenim, prethodno opisanim i ilustriranim kontekstualnim okruženjima. Analiza je u radu usmjerena prvenstveno na upotrebe ablativa i akuzativa uz tri već navedena glagola (*inmek* “sići”, *turmanmak* “penjati se”, “uzverati se” i *çikmak* u značenju “popeti se”) jer su dva padeža uz ta tri glagola gotovo uvijek međusobno zamjenjivi bez primjetne promjene u značenju

rečenice u kojoj se pojavljuju te smatramo da bi upravo analiza usporedbe tih kombinacija mogla uputiti na značenjsko-gramatičke sličnosti i razlike između dvaju padeža i dati odgovor na pitanje njihove međusobne zamjenjivosti.

No prije same analize smatramo važnim reći nešto o dosadašnjim spoznajama o prijelaznosti primarno neprijelaznih glagola (kao i o samom akuzativu u tom kontekstu), te o temeljnim značenjima turskog ablativa, što će biti ključno za tumačenje rezultata analize. Stoga će o tome ukratko biti riječi u dvama poglavljima koja slijede.

1. PRIJELAZNOST PRIMARNO NEPRIJELAZNIH GLAGOLA I PROSTORNO ZNAČENJE AKUZATIVA

Pitanje prijelaznosti primarno neprijelaznih glagola u slučajevima u kojima se oni vežu uz označavanje prostornih odnosa nije nepoznato lingvističko pitanje. Primjerice, Šarić (2008: 11-12) gramatički kodirani izravni objekt u akuzativu u izrazima koji označavaju prostorne odnose nastoji objasniti pomoću strukture kategorije prijelaznosti. Prototipna prijelaznost podrazumijeva tri ključna elementa događaja: (1) agens, (2) aktivnost ili radnju nad pacijensom, i (3) mjerljivu promjenu koja nastaje u vremenu odvijanja događaja (npr. u rečenici *Ivan je srušio kuću* Ivan je agens, a kuća pacijens koji zahvaćen aktivnošću rušenja trpi promjenu). Neprototipnu prijelaznost Šarić (2008: 11) ilustrira primjerima poput sljedećih, u kojima glagoli mogu biti i neprijelazni ((6.a) i (7.a)) i prijelazni ((6.b) i (7.b)):

- (6) a. *Preplivao je preko rijeke.* vs. b. *Preplivao je rijeku.*
 (7) a. *Obišli su oko katedrale.* vs. b. *Obišli su katedralu.*¹¹

Pacijensi poput rijeke i katedrale iz primjera pod (b) zapravo su, prema Šarić, netipični pacijensi koji ipak prolaze kroz neku vrstu promjene. Šarić razliku između izraza *obići oko katedrale* i *obići katedralu* objašnjava različitim načinima kognitivne obrade ili konceptualizacije istog događaja. U prvom je slučaju katedrala “prostorni predmet čiji oblik i položaj diktiraju kretanje subjekata”, dok u drugome “subjekti kretanja ‘kontroliraju’ njezine konture”¹² (Šarić 2008: 12). Ono što Šarić ne ističe, a mi smatramo potrebnim napomenuti, jest činjenica da glagol *obići* u kombinaciji s akuzativom uz značenje kretanja ima još i dodatno značenje “posjećivanja” ili “razgledavanja” koje implicira prostorno kretanje

¹¹ Istaknula B.K.

¹² Prijevod B.K.

(iako ne nužno cirkularno izvan granica katedrale), a ujedno naglašava i katedralu kao objekt *zahvaćen* aktivnošću posjećivanja ili razgledavanja.

Takve konceptualnoznačenjske razlike moguće je izraziti i u turskom jeziku, i to sličnim (kvazipostpozicijska umjesto prijedložno-padežne konstrukcije) ili istim (akuzativ) jezičnim sredstvima, npr.:

- (8) *Katedral(in) etrafında gezdiler.* vs. *Katedralı gezdiler.*¹³
 [katedrala(-GEN) okolo-POSV:3SG-LOK] [katedrala-AK]
 “Obišli su / šetali su oko katedrale.” “Obišli su katedralu.”

Baveći se semantičkom analizom glagola kretanja u engleskom jeziku, pojavu prijelaznosti primarno neprijelaznih glagola u engleskom jeziku razmatra i analizira Žic Fuchs (1991: 96-122) na primjeru glagola *walk*. Analizom upotrebe toga glagola pomoću dubinskih padeža u različitim sintagmatskim okruženjima Žic Fuchs uočava da se taj glagol u svom osnovnom, konkretnom značenju može, s obzirom na svoja značenjska svojstva, pojavljivati u tri osnovna tipa sintaktičkog, odnosno rečeničnog okruženja, na temelju čega razdvaja tri skupine rečenica, npr.:¹⁴

- (I) *The man walked down the street.*
 (II) *The children walked the village streets.*
 (III) *Peter walked them to the railway station.*¹⁵

Razlika između I. skupine s jedne, i II. i III. skupine s druge strane jest u tome što se u I. skupini ne pojavljuje izravni objekt glagola *walk*, odnosno što glagol nije izravno prijelazan, dok u II. i III. skupini rečenica jest. Međutim, unatoč tomu što i u II. i u III. skupini glagol *walk* ima kao dopunu izravni objekt, između njih postoji uočljiva razlika, a to je ta da se u II. skupini na mjestu objekta pojavljuje imenička fraza koja označava *mjesto*, dok se u III. skupini na mjestu objekta pojavljuju imenice koje označavaju *ljude*, *životinje*, a katkad i *stvari*. Iz analize rečenica pomoću dubinskih padeža Žic Fuchs uočava da se u II. i III. skupini rečenica odnosi koji se na površinskoj, sintaktičkoj strukturi čine jednakima (a to su odnosi prijelaznosti) znatno razlikuju u dubinskoj, semantičko-sintaktičkoj strukturi. U II. skupini radi se samo o *prividnoj prijelaznosti* za razliku od odnosa prave prijelaznosti u III. skupini rečenica: glagol *walk* je u dubinskoj strukturi II. skupine

¹³ Usporedi i primjere (3.a) *Uçak Atlantik'i uçtu.* “Avion je (pre)letio Atlantik / preko Atlantika.” i (3.c) *Uçak Atlantik üzerinden uçtu.* “Avion je preletio preko Atlantika”.

¹⁴ Žic Fuchs navodi mnogo veći broj primjera, a ovdje je za svaku skupinu naveden samo po jedan za ilustraciju.

¹⁵ Istaknula B.K.

pseudo-tranzitivan jer imeničke fraze koje mu slijede ne označavaju “doživljača radnje” (kao u III. skupini), već “put” koji se prelazi, te stoga nije riječ o pravim, već o “pseudo-objektima”.

Opisanom stanju s glagolom *walk* u II. skupini rečenica vrlo je slično stanje s turskim glagolima *inmek*, *çikmak* i *turmanmak* i njihovim akuzativnim dopunama (ali i s glagolima poput ranije navedenih *uçmak* “(pre) letjeti” i *atlamak* “(pre)skočiti” u turskom i *obići* i *preletjeti* u hrvatskom jeziku). U prilog neprijelaznosti tih turskih glagola govori i njihova klasifikacija u lingvističkoj literaturi (vidi npr. Bastuji 1976: 211-215) i njihove rječničke natuknice (Đinđić 1997, Püsküllüoğlu 2005, *Türkçe Sözlük* 1983), u kojima se kao padeži njihovih dopuna primarno navode dativ i ablativ, a akuzativ se ne navodi sustavno (kad se i spominje, onda se izdvaja njegovo značenje prelaženja puta). Iako su ti turski glagoli kretanja u osnovi neprijelazni, oni mogu imati akuzativne objektne dopune, međutim u dubinskoj strukturi te dopune ne predstavljaju “prave” objekte jer ne označuju doživljače radnje, niti se pojavnosti koje označuju pomiču (kao u III. skupini rečenica s glagolom *walk*), već su one put, odnosno mjesto koje se prelazi. Zbog toga se, isto kao i objekti u II. skupini rečenica s glagolom *walk*, mogu smatrati “pseudo-objektima”. U prilog tezi da ti “pseudo-objekti” predstavljaju posebnu vrstu akuzativnih dopuna govori i činjenica da se akuzativ uza sva tri turska glagola može upotrijebiti u istom sintagmatskom okruženju kao i ablativ, koji, između ostaloga, označava i prelaženje puta, o čemu će biti više riječi u poglavlju koje slijedi.

2. TEMELJNA ZNAČENJA ABLATIVA

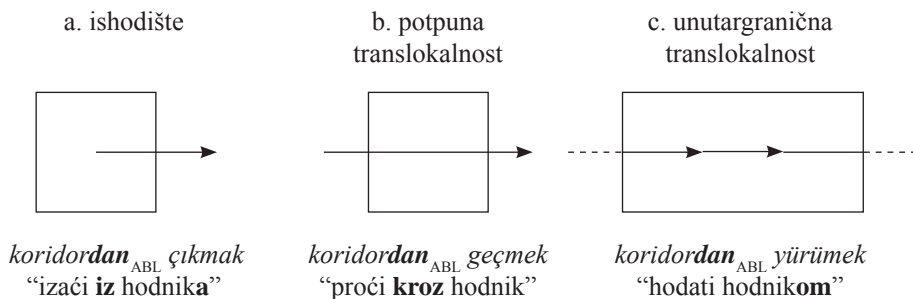
Kao prototipno značenje¹⁶ ablativa može se odrediti njegovo *značenje ishodišta*, odnosno značenje kretanja iz ishodišta ili udaljavanje od čega.

¹⁶ Termin *prototipno značenje* preuzet je iz kognitivnolingvističkog teorijsko-metodološkog okvira u kojemu se polisemija tumači kao princip kategorizacije znanja i iskustva jer se smatra da se čovjekovo mentalno procesiranje pojavnosti iz izvanjezičnoga svijeta i uočavanje sličnosti ili bliskosti među njima odražava i kroz strukture polisema kao odraze konceptualnih struktura, odnosno struktura znanja. Polisemni se jezični elementi stoga tumače kao semantičke kategorije kojih su strukture *radijalno ustrojene* na način da postoji središnje ili *prototipno* značenje koje je iskustveno i kognitivno najistaknutije i od kojega su putem općih kognitivnih mehanizama (kao što su metafora, metonimija, specijalizacija i generalizacija) razvijena, odnosno proširena ostala značenja, koja se na taj način povezuju u mrežu odnosa. To znači da su različita značenja nekog polisema međusobno motivirana, a ne arbitrarna. Značenja mogu biti više ili manje rubnija u odnosu na središnje ili prototipno značenje, tj. mogu s njime biti povezana na temelju više ili manje sličnosti ili bliskosti (Rosch 1973, 1977, 1978; Lakoff 1987: 91-115; Langacker 1987: 370-373, 377-386).

Čaušević (1996: 87) ističe da “udaljavanje iz neke točke u prostoru implicitno podrazumijeva i probijanje i prelaženje granica kojima je on omeđen”, zbog čega se ablativ koristi i za označavanje kretanja *preko* neke pojavnosti ili *kroz* nju, te osim na pitanje *odakle?* odgovara i na pitanje *kuda?*.

Značenje ishodišta utvrđeno je kao prototipno značenje ablativa i u Kerovec (2012: 237-299) gdje se ono određuje kao polazište iz kojega su proširena preostala dva temeljna značenja ablativa: (1) značenje potpune translokálnosti i (2) značenje unutargranične translokálnosti. *Značenje potpune translokálnosti* povezuje se uz prostorne odnose u kojima je liku početna točka kretanja **izvan granica pozadine**¹⁷ s njezine jedne strane, a lik se kretanjem, prelazeći pozadinu, premješta na njezinu drugu stranu sa završetkom kretanja također izvan njezinih granica (npr. *koridordan geçmek* “proći kroz hodnik”). *Unutargranična translokálnost*, pak, podrazumijeva značenje odnosa u kojemu se lik linearnim kretanjem premješta s jedne na drugu stranu pozadine, ali **unutar njezinih granica**, pri čemu su početak i završetak kretanja konceptualno potisnuti (npr. *koridordan yürüme* “hodati hodnikom”). Prema pretpostavci o primarnosti značenja ishodišta u odnosu na preostala dva, međusobna motiviranost svih triju značenja može se prikazati sljedećim ilustracijama:

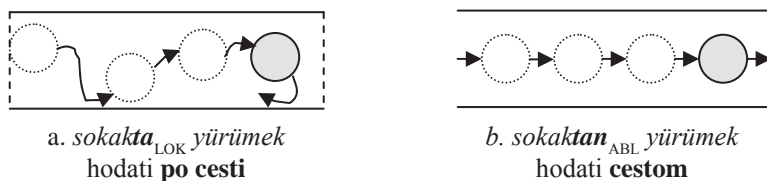
Prikaz 1. *Tri temeljna značenja ablativa*

¹⁷ Pojmovi *lika* i *pozadine* (engl. *trajectory* i *landmark* (Langacker 1987: 217-220) ili *figure* i *ground* (Talmy 2000: 315-316)) u kognitivnoj se lingvistici koriste, između ostalog, kako bi se opisao prostorni razmještaj nekog prizora u kojemu jedna pojavnost (*pozadina*) služi kao referentna točka ili orijentir drugoj pojavnosti (*lik*) čiji je smještaj potrebno pobliže odrediti. Primjerice, u rečenici *Čaša je na stolu* imenicom *stol* označena je pojavnost (pozadina) u odnosu na koju se određuje smještenost druge pojavnosti označene imenicom *čaša* (lik).

Konceptualni par lik-pozadina bitan je za razumijevanje i opis gramatičkih struktura kojima se izražavaju i kompleksniji ili apstraktniji odnosi kao što su to, primjerice, vrijeme, posvojnost i različiti odnosi zavisnosti jer u njihovu struktuiranju prostorne relacije, prema postavkama kognitivne lingvistike, imaju aktivnu ulogu. O važnosti koncepta lika i pozadine vidi Langacker (1987: 120, 231).

Od dvaju značenja translokalnosti, značenje potpune translokalnosti bliže je značenju ishodišta po tome što lik kretanjem probija granice pozadine. Značenje unutargranične translokalnosti bliže je pak značenju potpune translokalnosti negoli značenju ishodišta jer se u oba aktualizira obilježje puta (tj. središnjeg dijela putanje¹⁸) kretanja unutar granica pozadine koje nije ključno za značenje ishodišta. Iako su kod značenja unutargranične translokalnosti početak i kraj kretanja konceptualno potisnuti, probijanje granica pozadine i mogućnost završetka kretanja izvan njih prisutno je u svijesti kao moguća posljedica kontinuiranog, jednosmjernog kretanja (na prikazu 1. simbolički označeno isprekidanim linijom), što čini poveznicu tog značenja sa značenjem ishodišta. Razlika je, pak, u odnosu na značenje ishodišta ta što je mogući završetak kretanja izvan granice pozadine konceptualno potisnut, a u prvom je planu put kretanja.

Kontinuiranost pravolinijskoga kretanja i mogućnost izlaska van granica pozadine čini važnu sastavnicu ablativnog značenja unutargranične translokalnosti jer razlikuje taj padež od lokativa kada se lokativ povezuje uz dinamične prizore, odnosno uz prizore koji također uključuju kretanje. Naime, lokativ može označavati samo one dinamične prizore u kojima se kretanje odvija *unutar granica pozadine*, kao što je ilustrirano na sljedećem prikazu:

Prikaz 2. Odnos značenja turskog lokativa i ablativa u dinamičnim prizorima

Zbog toga što upotreba ablativa u svijest priziva mogućnosti polazišne (ishodišta) i završne točke (cilja) kretanja izvan granica pozadine, pozadina se poima ili konceptualizira kao tranzicijska pojavnost kojom lik prolazi kao jednim dijelom svog puta.

¹⁸ Budući da je obično vezana za kretanje od jednog prostornog elementa do drugoga, za putanju se najčešće smatra da se sastoji od tri temeljna elementa: (1) **ishodišta** ili polazišne točke kretanja, (2) **cilja** ili završne točke kretanja, i (3) **puta** ili vektora kao slijeda točaka koji povezuje ishodište s ciljem kretanja, a koji čini središnji dio putanje (vidi npr. Jackendoff 1986, Talmy 1983, Johnson 1987).

Kako će se vidjeti dalje u radu, opisana obilježja translokálnih značenja ablativa (naglašeno obilježje puta i kontinuirano linearno kretanje), kao i činjenica da upotreba ablativa u određenom kontekstu podrazumijeva konceptualizaciju pozadine kao tranzicijske pojavnosti, važni su za tumačenje razlika između akuzativa i ablativa u prostornom značenju, što je i glavni fokus ovoga rada.

3. ANALIZA

3.1. Metodologija analize

Razlike i sličnosti između ablativa kao prostornog i akuzativa kao neprostornog padeža pokušali smo utvrditi uspoređujući njihove upotrebe i frekvenciju pojavljivanja s ranije istaknutim glagolima (*inmek* “sići”, *tirmanmak* “penjati se”, “uzverati se” i *çıkılmak* u značenju “popeti se”) u turskom korpusu ODTÜ Türkçe Derlem (nadalje OTD)¹⁹ i internetskim pretraživanjem putem tražilice *Google*. Veći je dio primjera prikupljen pretragom interneta zbog nedostatne veličine turskog korpusa. Naime, turski korpus ODTÜ Türkçe Derlem sadrži samo dva milijuna pojava i obuhvaća razdoblje od samo deset godina (od 1990. do 2000. godine). Pretraži internetu pristupljeno je s oprezom zbog njezinih dobro znanih nedostataka kao što su nepouzdanost izvora, nepreglednost prevelikog broja primjera, ponavljanje istih primjera, strukturna neuravnoteženost s obzirom na vrstu teksta i tomu slično.

Za pretraživanje u korpusu i na internetu koristili smo jedninu i množinu imenica *merdiven* (“stube”, “ljestve”) i *yokuş* (“uzbrdica”, “padi-na”, “nizbrdica”) te promatrali koji se od navedenih glagola i u kojoj frekvenciji koristi kad te imenice stoje u akuzativu, a koji i koliko često kad je ona u ablativu. Tijekom pretraživanja također smo obratili pozornost na sintagmatska okruženja u kojima se kombinacije tih imenica, padeža i glagola pojavljuju. Imenice *merdiven* i *yokuş* odabrane su zato što su se one uz ta tri glagola najčešće pojavljivale u rječničkim natuknicama i primjerima u gramatikama. Pretraživanjem korpusa i interneta primijetili smo da se osim tih dviju imenica uz iste glagole mogu u akuzativnom i ablativnom obliku pojavljivati i imenice kao što su *tepe* (“brdo”), *yol* (“put”, “cesta”), *sokak* (“ulica”), *rota* (“ruta”), a svima im je zajedničko to što uglavnom predstavljaju pojavnosti kojima je moguće linearno se kretati.

¹⁹ Vidi <http://www.ii.metu.edu.tr/node/1441> i Say, Zeyrek, Oflazer i Özge (2004).

3.2. Rezultati analize

U korpusnom pretraživanju, s obzirom na njegov mali obujam pa stoga i vrlo ograničen broj primjera, bili smo u mogućnosti pregledati svaki pojedinačni primjer. Za imenicu *merdiven* pronađeno je ukupno šezdeset i devet primjera za sva tri glagola, a za imenicu *yokuş* samo trinaest:

Tablica 1. Frekventnost glagola *inmek*, *çıkma*k i *tirmanmak* uz ablativni i akuzativni oblik imenice *merdiven* u OTD-u

	İNMEK (sići)	ÇIKMAK (uspeti se)	TIRMANMAK (penjati se)
ABLATIV <i>merdiven(ler)-den</i>	20	4	1
AKUZATIV <i>merdiven(ler)-i</i>	17	19	8

Tablica 2. Frekventnost glagola *inmek*, *çıkma*k i *tirmanmak* uz ablativni i akuzativni oblik imenice *yokuş* u OTD-u

	İNMEK (sići)	ÇIKMAK (uspeti se)	TIRMANMAK (penjati se)
ABLATIV <i>yokuş(lar)-dan</i>	2	1	0
AKUZATIV <i>yokuş(lar)-ı</i>	1	2	7

Pretraga je pokazala da se ablativ imenice *merdiven* neznatno više od akuzativa pojavljuje s glagolom *inmek* “sići”, dok je uz druga dva glagola uspinjanja akuzativ znatno češći od ablativa. Slično je i s imenicom *yokuş*, osim što je razlika između učestalosti ablativa i akuzativa uz glagol *çıkma*k “uspeti se” manja kod imenice *yokuş* nego kod imenice *merdiven*. Međutim, upitno je mogu li se rezultati dobiveni pretraživanjem tako malenog broja primjera smatrati relevantnima.

Internetskim pretraživanjem bilo je moguće dobiti neusporedivo veći broj primjera koji se često mjerio u tisućama, a katkad i u desecima tisuća. Pretraga je sužena na način da su imenice *merdiven* i *yokuş* u jednini i množini pretraživane uz samo devet najfrekventnijih glagolskih oblika svakoga glagola.²⁰ Također, da bi se izbjegli primjeri koji se

²⁰ Od personalnih glagolskih oblika korišteni su oblici za treće lice jednine perfekta na *-dl*, perfekta na *-mİş*, prezenta na *-lyor*, prezenta na *-r*, futura i proparticipa na *-dlk*, a od impersonalnih glagolskih oblika korišteni su gerund na *-(y)IncA*, gerund na *-iken* i gerund na *-(y)ArAk*.

ponavljaju, kao rezultat brojnosti pojavljivanja određenog izraza uzet je broj koji se navodi kao rezultat pretrage nakon izostavljenih sličnih rezultata. Takvom pretragom dobiveni su sljedeći brojčani rezultati:

Tablica 3. Frekventnost glagola *inmek*, *çıkma* i *tirmanmak* s ablativom i akuzativom imenice *merdiven* na Googleu

	İNMEK (sići)	ÇIKMAK (uspeti se)	TIRMANMAK (penjati se)
ABLATIV <i>merdiven(ler)-den</i>	7461	6741	1012
AKUZATIV <i>merdiven(ler)-i</i>	2527	6439	3358

Tablica 4. Frekventnost glagola *inmek*, *çıkma* i *tirmanmak* s ablativom i akuzativom imenice *yokuş* na Googleu

	İNMEK (sići)	ÇIKMAK (uspeti se)	TIRMANMAK (penjati se)
ABLATIV <i>yokuş(lar)-dan</i>	1993	605	158
AKUZATIV <i>yokuş(lar)-ı</i>	843	3230	2488

Iako i nakon izostavljanja sličnih rezultata još uvijek ostaje dosta onih primjera koji su identični, i usprkos brojnim ranije navedenim nedostacima internetskog pretraživanja, smatramo da se velike brojčane razlike u čestotnosti akuzativnog izraza u odnosu na ablativni ipak mogu smatrati relevantnima. Iz brojčanih je podataka o čestotnosti pojavljivanja ablativa i akuzativa imenica s odabranim glagolima moguće uočiti da se jedino glagol *inmek* pojavljuje češće s ablativom negoli s akuzativom, dok je uz druga dva glagola znatno češće pojavljivanje akuzativnog oblika imenice, osim kod glagola *çıkma* s imenicom *merdiven* gdje su rezultati gotovo izjednačeni (vidi tablicu 3.).

Objedine li se rezultati dobiveni i korpusnim i internetskim pretraživanjem, moguće je uočiti da se jedino kod glagola *inmek* i *tirmanmak* vidi jasna prednost upotrebe jednog od padeža, i to ablativa uz *inmek* “sići” i akuzativa uz *tirmanmak* “penjati se”, dok kod glagola *çıkma* “uspeti se” prednost upotrebe akuzativa, iako vidljiva, nije tako jasno izražena. Takvo se stanje preglednije može prikazati na sljedeći način:

Tablica 5. Prednost upotrebe akuzativa ili ablativa
uz glagole *inmek*, *çikmak* i *tirmanmak*

	İNMEK (sići)	ÇIKMAK (uspeti se)	TIRMANMAK (penjati se)
ABLATIV	+	- / +	-
AKUZATIV	-	+ / -	+

3.3. Tumačenje rezultata analize

Zašto se ablativni oblici imenica pojavljuju češće uz glagol *inmek*, a akuzativni uz glagol *tirmanmak*, dok je njihova upotreba uz glagol *çikmak* relativno izjednačena? Smatramo da se odgovor na to pitanje može pronaći u razlikama među značenjskim obilježjima tih glagola, ali i samih padeža. S obzirom na to da *inmek* i *tirmanmak* stoje u opreci po frekventnosti padežnih oblika s kojima se pojavljuju, oni bi međusobno trebali dijeliti najmanje značenjskih obilježja. S glagolom *çikmak*, pak, oba bi trebala imati neka obilježja zajednička s obzirom na to da taj glagol ne pokazuje toliko izraženu razliku u učestalosti pojavljivanja s ablativnim i akuzativnim oblicima, iako je s akuzativom nešto češći, što upućuje na njegovu ionako već vrlo razvidnu značenjsku bliskost s glagolom *tirmanmak* negoli s *inmek*. Naime, očigledno značenjsko obilježje koje povezuje glagole *çikmak* i *tirmanmak* jest obilježje usmjerenog kretanja u vertikalnoj dimenziji odozdo prema gore, a to ih obilježje razdvaja od glagola *inmek* koji nosi značenje kretanja u vertikalnoj dimenziji usmjereno odozgo prema dolje. Međutim, s obzirom na obilježje *načina* kretanja, glagoli *inmek* i *çikmak* bliži su jedan drugome jer su oba neobilježena s obzirom na način kretanja, dok glagol *tirmanmak* nije: tim se glagolom označava uspinjanje uza strmije pojavnosti (npr. strmije stube ili uspone, ljestve, stabla i sl.) pri kojemu je često potrebna i pomoć ruku, a u hrvatskom je jeziku blizak glagolima “penjati se”, “(us)pen-trati se”, “(uz)verati se”. S obzirom na to da se put koji predstavlja neka strma pojavnost nerijetko prelazi i uz pomoć ruku i da se pritom iziskuje veći napor, može se reći da je takva strma pojavnost i *zahvaćenija* radnjom ili uključenija u nju negoli neka druga pojavnost manjeg nagiba koje se prelaženje označava glagolima *çikmak* i *inmek*. Zahvaćenost neke pojavnosti radnjom i njezina uključenost u radnju obilježja su upravo izravnih objekata morfološki kodiranih akuzativom. Stoga bi prethodno navedeno moglo biti razlogom zbog kojeg je akuzativ češći uz glagol *tirmanmak* negoli uz druga dva glagola. S druge

pak strane, radnja izražena glagolima *turmanmak* i *çikmak* uključuje viši stupanj zahvaćenosti neke pojavnosti u odnosu na radnju izraženu glagolom *inmek* jer se uspinjanjem prelazi ili svladava sve veći dio same pojavnosti čime ona ostaje pod nama, a time i konceptualno zahvaćenija radnjom negoli silaženjem kojime istu tu pojavnost napuštamo. Time bi se mogla protumačiti prednost upotrebe akuzativa uz glagole *turmanmak* i *çikmak* u odnosu na njegovu rjeđu pojavu uz glagol *inmek*.

Tri se glagola također razlikuju u naporu koji je potreban za izvršavanje radnje. Najviše napora zahtjeva radnja izražena glagolom *turmanmak* (zbog kretanja suprotnog sili gravitacije te zbog strmine i načina uspinjanja), nakon toga radnja označena glagolom *çikmak* (zbog kretanja suprotnog sili gravitacije), a najmanje napora iziskuje silaženje, odnosno radnja označena glagolom *inmek* (zbog kretanja u smjeru sile gravitacije). Veći napor podrazumijeva i veći angažman potreban od strane vršitelja radnje, a većim angažmanom veća je i zahvaćenost neke pojavnosti radnjom.

Ponuđena objašnjenja odnose se na moguće razloge razlikama u frekventnosti akuzativa uz navedene glagole, no ne govore ništa o ablativu i razlici između akuzativnog i ablativnog značenja u kontekstima u kojima su ta dva padeža međusobno zamjenjivi bez primjetne promjene u značenju cijele rečenice. Također, prethodno objašnjenje ne implicira da prizori označeni ablativom ne podrazumijevaju zahvaćenost neke pojavnosti radnjom jer se prelaženjem nekog puta (bilo ono jezično izraženo akuzativom ili ablativom) zahvaćenost nužno podrazumijeva. Međutim ablativnim se izrazima zahvaćenost radnjom ili ne ističe, ili je njezin stupanj u prizoru manji pa samim time ne motivira upotrebu akuzativa za njegovo označavanje. Također, s obzirom na ablativno značenje translokálnosti, upotrebom ablativa ne ističe se prelaženje puta kao svladavanja neke pojavnosti (što je slučaj s akuzativom), već prelaženje puta kao *slijeda točaka*, pri čemu čimbenici poput stupnja zahvaćenosti radnjom ili uloženog napora nisu relevantni.

U skladu s navedenim, razlika između akuzativa i ablativa upotrijebljenih u istom kontekstualnom okruženju može se objasniti i dvama različitim načinima na koja kognitivno obrađujemo neki prostorni prizor – *sažimanjem* s jedne, i *postupnim praćenjem* s druge strane. Sažimanje (engl. *summary scanning*) se odnosi na holističko sagledavanje prizora kao koherentne cjeline čiji su različiti vidovi aktivirani istodobno, dok postupno praćenje (engl. *sequential scanning*) pretpostavlja sagledavanje prizora pri kojemu su njegovi različiti vidovi aktivirani sukcesivno, odnosno kontinuirano, a ne paralelno ili istodobno

(Langacker: 1987: 144-146, 248-249).²¹ Kognitivno sagledavanje prizora holistički veže se u našem slučaju uz upotrebu akuzativa. Za razliku od sažimanja, kod postupnog su praćenja različiti vidovi prizora aktivirani kao sukcesivni kontinuitet, što odgovara upotrebi ablativa s njegovim značenjem prelaženja puta kao slijeda točaka.

Navedenim konceptualnoznačenjskim obilježjima akuzativa i ablativa može se protumačiti i njihova međusobna (ne)zamjenjivost u određenim sintagmatskim okruženjima. U uvodnom smo dijelu naveli primjere (2) i (5) u kojemu je zamjena ablativa problematična, odnosno negramatična, a na temelju primjerâ poput onoga u (5) ustanovljeno je da se ablativ ne može zamijeniti akuzativom u kontekstima u kojima se istovremeno pojavljuje još jedna oznaka mjesta kao dopuna istog glagola, a koja označava cilj kretanja²² (primjere ovdje ponavljamo radi preglednosti):

- (2) *Candan ve Tuğba önce asansöre koşup çağırma düğmesine bastılar. Ama Candan bekleyerek vakit harcamak istemiyodu. Hadi gel merdivenlerden_{ABL} inelim (?merdivenler-i_{AK} inelim). Daha çabuk*

²¹ Dva su načina kognitivnog procesiranja u kognitivnolingvističkom pristupu povezana i s ulogama vrsta riječi. Prema Langackeru (1987: 183, 214, 244, 248-249) imenice su konceptualno "stvari" (engl. *thing*), glagoli "proces" (engl. *processes*) ili vremenske relacije (engl. *temporal relations*), a pridjevi, prilozi i prijedlozi "nevremenske relacije" (engl. *atemporal relation*). Razlika između stvari i relacija prema Langackeru počiva u različitim načinima kognitivnog procesiranja prizora. Ako se prizor kognitivno obrađuje holistički, kao koherentna cjelina, u pitanju je način kognitivnog procesiranja koji Langacker naziva sažimanjem prizora (engl. *summary scanning*), a taj je način karakterističan za stvari i nevremenske relacije. Za glagole je pak karakterističan način procesiranja nazvan postupno praćenje (engl. *sequential scanning*) pri kojemu se stanja i konfiguracija prizora te njihove transformacije obrađuju serijski, odnosno kao sukcesivni kontinuitet, a ne odjednom ili paralelno. Pomoću sažimanja i postupnog praćenja također se može tumačiti razlika između stvarnog kretanja (npr. *Kamion se uspinje uz planinu*) i fiktivnog kretanja (npr. *Put se strmo uspinje uz planinu*): iako kod fiktivnog kretanja lik ne mijenja svoj položaj, za označavanje se statičnog prizora koriste jezični elementi koji označuju kretanje (*uspinjati se*), a koji upućuju na to da se prizor kognitivno obrađuje postupno ili sekvencijalno, kao slijed točaka (vidi Langacker 1987: 174-175; Talmy 1996: 111).

²² Jedini slučajevi u kojima se uz akuzativ pojavljuje još neka oznaka mjesta jesu oni u kojima se uz glagole upotrebljavaju leksemi *yukarı* "gore" i *aşağı* "dolje", npr. *Merdivenleri yukarı çıkarken...* "Dok se uspinjao uza stube...". No u tim je slučajevima riječ o složenim glagolima *yukarı çıkmak/tırmanmak* ("popeti se", "penjati se") i *aşağı inmek* ("silaziti") u kojima leksemi *yukarı* i *aşağı* nemaju priložna značenja sami po sebi, već s glagolom čine jedinstvenu cjelinu. Stoga se ni ne mogu smatrati posebnim glagolskim dopunama.

ineriz gibi geliyor bana, diyerek arkadaşını çekiştirdi. İki arkadaş merdivenleri_{AK} (/merdivenler-den_{ABL}) koşarak inmeye başladılar.

“Džandan i Tuba prvo su potrčale do dizala i pritisnule dugme za poziv. Ali Džandan nije htjela gubiti vrijeme čekajući. Povukla je prijateljicu rekavši: “Hajde, dođi, siđimo stubama. Čini mi se da ćemo tako sići brže. Dvije su prijateljice trčeći počele silaziti stubama.”

- (5) (...) o yaşa rağmen merdivenden (*merdiven-i) dama
turmandığında (...)
 [ljestve-ABL krov-DAT popeti se-PROPART-PERF:3SG]

“(...) kad se unatoč svojoj dobi (po) ljestvama popeo na krov (...)”

S obzirom na ablativno značenje translokalnosti koje podrazumijeva obilježje puta kao slijeda točaka i obilježje linearnog, kontinuiranoga kretanja koje može implicirati izlaženje izvan granica pozadine, imenica u ablativnom obliku može označavati i *sredstvo* koje se koristi kako bi se došlo do cilja koji se nalazi izvan granica pozadine, što je u skladu s ranije rečenim o konceptualizaciji pozadine kao tranzicijske pojavnosti pri upotrebi ablativa. Takvo pak značenje nije svojstveno akuzativu, što se jasno vidi iz primjera (2) i (5) u kojima ablativ imenice *merdiven* ne može biti zamijenjen akuzativom. Naime, iako u primjeru (2) kod prve po redu imenice *merdiven* nije ekspliciran cilj (tj. nedostaje druga oznaka mjesta), on se podrazumijeva, odnosno priziva se u svijest, a imenica *merdiven* koja stoji u ablativu označuje sredstvo ili tranzicijsku pojavnost koja omogućuje spuštanje na niže katove ili u prizemlje. U istom primjeru druga po redu imenica *merdiven* stoji u akuzativnom obliku jer se stube više ne naglašavaju kao put koji je potrebno prijeći da bi se nekamo stiglo, već samo kao put koji se svladava. Iz istog razloga nije moguća zamjena ablativa akuzativom u primjeru (5), u kojemu je cilj ekspliciran dativom imenice *dam* “krov”.

4. ZAKLJUČAK

Rezultati provedene analize dvaju padeža pokazali su bitnu razliku u čestotnosti njihova supojavljivanja s trima primarno neprijelaznim glagolima što upućuje na važnost uloge razlika u konceptualnoznačenjskim obilježjima između dvaju padeža za njihovu upotrebu u različitim leksičko-sintaktičkim okruženjima. Pokazalo se da se akuzativ znatno češće supojavljuje s glagolima koji označuju veći uloženi napor te svladavanje neke pojavnosti ili puta kao cjeline, što je u skladu

sa značenjem akuzativa kao padeža izravnog objekta. Takvo stanje upućuje na činjenicu da motivacija u kombiniranju jezičnih elemenata (npr. glagola i padeža) leži u njihovoj konceptualnoznačenjskoj kompatibilnosti. S druge strane, ablativom se prijedeni put ne naglašava kao svladana cjelina, već kao slijed točaka kojemu se kraj može nalaziti izvan granica pozadine jer se ablativom izražava kontinuirano pravolinijsko kretanje. Zbog toga konceptualnoznačenjskog obilježja ablativa, taj se padež pojavljuje u kontekstualnim okruženjima u kojima se uz glagol s kojim se kombinira pojavljuje još i mjesna dopuna cilja.

S ovakvim rezultatima analize, posebice ablativa, zanimljivo je usporediti stanje u hrvatskom jeziku među onim elementima koji su značenjski i funkcionalno bliski dvama turskim padežima u sličnim kontekstualnim okruženjima, a to su prijedložno-padežne konstrukcije *uz(a)+AK*, *niz(a)+AK* i *po+LOK* te besprijedložni instrumental (npr. *merdivenleri inmek* “sići niza stube / po stubama / stubama”). Analizom u Kerovec (2012: 317-318) ispitana je mogućnosti i učestalost pojave tih hrvatskih elemenata uz druge mjesne dopune u hrvatskim korpusima *Hrvatski nacionalni korpus* i *Hrvatska jezična riznica*.²³ Analiza je pokazala da se s prijedlozima *uza* i *niza* pojavljuje najmanji postotak drugih oznaka mjesta kao dopuna istog glagola u sintagmatskom okruženju, nešto ih je više s prijedlogom *po*, a znatno najviše s instrumentalom imenica. Mogući razlog tomu jest taj da prijedlozi *uz(a)* i *niz(a)* već uključuju inherentno značenje usmjerenosti u vertikalnoj dimenziji, pri čemu se kao cilj takvog kretanja može podrazumijevati određeni “prostor gore” ili “prostor dolje”, te se nekom drugom oznakom mjesta izraz obavijesno nepotrebno opterećuje. Za razliku od njih, prijedlog *po* neutralan je s obzirom na obilježja usmjerenosti i kretanja te se stoga uz njega nešto češće pojavljuju druge oznake mjesta. Instrumental je pak neutralan s obzirom na obilježje usmjerenost u vertikalnoj dimenziji (jednako kao i turski ablativ), no njegova postotna prednost u odnosu na prijedložno-padežnu konstrukciju *po+LOK* u pojavi s drugom oznakom mjesta može se pripisati tome što nije neutralan s obzirom na obilježje kretanja (također jednako kao turski ablativ). Naime, prijedložno-padežna konstrukcija *po+LOK* neutralna je s obzirom na obilježje kretanja u tom smislu što može označavati i statične i dinamične prostorne prizore, ovisno o glagolu s kojim se kombinira (npr. *Po stubama vise okačeni lonci s cvijećem / Polako je koračao po stubama*), dok instrumental

²³ Za *Hrvatski nacionalni korpus* vidi <http://www.hnk.ffzg.hr/>, a za *Hrvatsku jezičnu riznicu* <http://riznica.ihjj.hr/>.

nužno uključuje kretanje, bilo fiktivno ili stvarno.²⁴ Usto instrumental uključuje i konceptualnoznačenjsko obilježje pravolinijskoga, kontinuiranoga kretanja²⁵ kojega se završetak može očekivati izvan granica pozadine, a unutar granica neke druge prostorne pojavnosti kao cilja (također jednako kao turski ablativ), što se odražava u pojavi druge oznake mjesta uz isti glagol iz sintagmatskog okruženja. Značenje sredstva, koje je jedno od temeljnih značenja instrumentala, također je pogodno za izražavanje puta kao “sredstva” kojime se iz nekog ishodišta dolazi do nekog cilja.

Činjenica da se uz neke prijedložno-padežne konstrukcije ili besprijedložne padeže u hrvatskom jeziku kao i razmotrene samostalne padeže u turskom jeziku češće ili rjeđe pojavljuje druga oznaka mjesta potvrđuje motiviranost i uvjetovanost gramatičke, odnosno sintaktičke razine semantičkom razinom, pa tako i njihovu međusobnu nerazdvojjivost.

LITERATURA

- Atabay, Neşe, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel
1983 *Sözcük türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bajraktarević, Fehim
1962 *Osnovi turske gramatike*. Beograd: Naučna knjiga.
- Banguoğlu, Tahsin
2004 *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bastuji, Jacqueline
1976 *Les Relations Spatiales en Turc Contemporain. Étude Sémantique*. Paris: Éditions Klincksieck.
- Bazin, Louis
1968 *Introduction à l'étude pratique de la langue Turque*. Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar
2010 *Konceptualnosemantički temelji gramatičkih odnosa: predikatni instrumental u hrvatskome jeziku*. U: *Suvremena lingvistika* 70, 147-172.
- Čaušević, Ekrem
1996 *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada.
- Đinđić, Slavoljub, Mirjana Teodosijević i Darko Tanasković
1997 *Türkçe-Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

²⁴ O odnosu prijedložno-padežne konstrukcije i besprijedložnog instrumentala u prostornim značenjima vidi Kerovec (2012: 118-130). O instrumentalu vidi i Belaj i Tanacković Faletar (2010).

²⁵ Vidi Belaj i Tanacković Faletar (2010).

- Closs Traugott, Elizabeth
1985 *On regularity in Semantic Change*. U: *Journal of Literary Semantics*, 14, 155-173.
- Kerovec, Barbara
2012 *Kognitivnolingvistička analiza prostornih odnosa u turskom i hrvatskom jeziku*. Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Kornfilt, Jaklin
2000 *Turkish*. London and New York: Routledge.
- Lakoff, George
1987 *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George i Mark Johnson
1999 *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Langacker, Ronald W.
1987 *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Lewis, Geoffrey
1968 *Turkish*. London: The English University Press.
- Püsküllüoğlu, Ali
2005 *Arkadaş Türkçe Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Rosch, Eleanor
1973 *On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories*. U: Moore, T.E. (ur.), *Cognitive Development and Acquisition of Language*. Academic Press.
1977 *Human Categorization*. U: Warren, N. (ur.), *Studies in Crosscultural Psychology*. London: Academic Press.
1978 *Principles of Categorization*. U: Rosch, E. i B. B. Lloyd (ur.), *Cognition and Categorization*, 27-48. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Say, Bilge, Deniz Zeyrek, Kemal Oflazer, Umut Özge
2004 *Development of a Corpus and a Treebank for Present-day Written Turkish*, (Proceedings of the Eleventh International Conference of Turkish Linguistics, August, 2002). U: İmer, Kamile i Gürkan Doğan (ur.), *Current Research in Turkish Linguistics*, 183-192. Eastern Mediterranean University Press.
- Šarić, Ljiljana
2008 *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Talmy, Leonard
2000 *Toward a Cognitive Semantics, Vol. I: Concept Structuring Systems*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
Türkçe Sözlük, 1983. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Žic Fuchs, Milena

1991 *Znanje o jeziku i znanje o svijetu. Semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.

POPIS KRATICA

ABL	ablativ
AK	akuzativ
APS	apsolutni padež
DAT	dativ
GEN	genitiv
LOK	lokativ
OPT	optativ
OTD	ODTÜ Türkçe Derlemi (turski korpus)
PERF	perfekt
PLU	sufiks za množinu
POSV	posvojni sufiks
PREZ	prezent
PROPART	proparticip
1PLU	prvo lice množine
3SG	treće lice jednine

ZNAČENJSKO-GRAMATIČKE SLIČNOSTI I RAZLIKE TURSKOG AKUZATIVA I ABLATIVA U PROSTORNIM ZNAČENJIMA

Sažetak

Ovaj rad ispituje upotrebu akuzativa kao neprostornog padeža u prostornom značenju uspoređujući ga s ablativom kao prostornim padežom u kontekstima u kojima su oni međusobno zamjenjivi. Riječ je ponajprije o njihovim upotrebama uz tri primarno neprijelazna glagola kretanja: *inmek* “sići”, *turmanmak* “penjati se” i *çikmak* “popeti se / uspeti se” (npr. *merdivenleri / merdivenlerden inmek* “sići stubama”, “sići po stubama”). Analizom se teže utvrditi značenjsko-gramatičke sličnosti i razlike između tih dvaju padeža uz navedene glagole, odnosno čimbenici koji motiviraju češću upotrebu jednoga ili drugoga, te razlike u prostornim aspektima koje ističe jedan, a drugi ne i obratno. Rezultati analize pokazuju da se akuzativ češće pojavljuje uz glagole koji označuju veći uloženi napor u kretanju te da se akuzativnim oblicima

imenica prijeđeni put konceptualno naglašava kao savladana ili prijeđena cjelina, dok se ablativom ističe put kao slijed točaka. Značenjske razlike između dvaju padeža uvjetuju i njihovu međusobnu (ne)zamjenjivost uz iste glagole u određenim kontekstualnim okruženjima.

SEMANTIC AND GRAMMATICAL
SIMILARITIES AND DIFFERENCES
BETWEEN TURKISH ACCUSATIVE AND ABLATIVE
IN SPATIAL MEANINGS

Summary

This paper examines the use of accusative as a non-spatial case in its spatial meanings by comparing it to the uses of ablative as a spatial case in contexts in which they can be interchangeable. These contexts concern mostly the uses of the two cases with three primarily intransitive verbs of motion: *inmek* “to go down/to descend”, *tirmanmak* “to climb”, and *çıkılmak* “to go up/to ascend” (eg. *merdivenleri / merdivenlerden inmek* “to descend the stairs / to go down the stairs”). The analysis aims to reveal semantic and grammatical similarities and differences between the two cases in their uses with the mentioned verbs. It also aims to define factors which motivate more frequent use of one case or another in different contexts, and to specify differences in spatial aspects that each of these cases emphasizes. The results of the analysis show that accusative is more frequently used with verbs designating motion which requires more effort, and that accusative forms of nouns conceptually emphasize the path of motion as an overcome whole. On the other hand, ablative forms of nouns emphasize the path of motion as a sequence of points. Semantic differences between the two cases condition or determine their interchangeability with the same verbs in specific syntagmatic contexts.

Key words: Turkish language; case semantics; grammar of cases; accusative; ablative; category of transitivity; spatial relations.